

OCTAVI AGUILERA
**LA CONVERSIÓ DE
L'ESDEVENIMENT EN NOTÍCIA.
ASPECTES PROFESSIONALS I
LINGÜÍSTICS**

I. Introducció

Contra el que podria semblar —als ulls dels qui no analitzen o no es detenen a meditar sobre allò que els és tan familiar com els productes periodístics—, la conversió del fet, de l'esdeveniment, en notícia, planteja més dificultats que mai. L'afluència cada vegada major de material informatiu, donada la intensitat de l'activitat humana, i el progrés i complexitat de les tecnologies comunicatives, lluny de simplificar aquella operació, són factors que contribueixen a obstaculitzar aquest procés semàntic que han de dur a terme els periodistes.

Contràriament, insisteixo, a allò que pugui creure el públic ras, que, no obstant, exigeix, amb abstracció de tals circumstàncies, un tractament excepcionalment precís, exacte i suficient per a no defraudar els seus interessos i les seves expectatives de receptor de missatges periodístics.

El gran repte que se'ns presenta, que es presenta als periodistes, per dir-ho directament i sense embuts, és el següent: demostrar que la realitat pot ésser captada i referida. La realitat ha de ser abordada, analitzada i llavors reconstruïda, o, com a vegades s'ha dit, viure-la

de nou. El tràmit, sense dubte, ens sembla difícil perquè la realitat és inaprehensible en la seva totalitat. Diríem que desborda les possibilitats tècniques i professionals dels mitjans de comunicació de masses, i que és una operació que sempre ha vingut lligada amb el tan debatut tema de l'objectivitat. Jorge Raúl Calvo, en el seu llibre *Periodismo para nuestro tiempo*, diu: "Si practicar la objetividad adoptando una actitud mental determinada y realizando un verdadero esfuerzo para prescindir de nuestras predilecciones anímicas y prevenciones espirituales, resulta de suyo una gimnasia dificultosa, mediante la cual —y pese a ello— sólo se obtienen resultados imperfectos, adecuarla a las muy limitadas posibilidades de espacio de que dispone el periodismo oral o escrito, representa una empresa más difícil aún, especialmente para quien no domina la embarazosa mecánica de la síntesis". (1)

Afortunadament pels professionals de la informació, aquesta realitat, aquest "continuum", pot descomposar-se en unitats, en "items", en "beats", o com es vulgui dir, d'acord amb la terminologia preferida. La vida quotidiana es presenta com una realitat interpretada pels homes i que per a ells té el significat objectiu d'un món coherent, expliquen els sociòlegs Berger i Luckmann (2). Fan d'aquesta realitat l'objecte de la seva anàlisi des d'un marc referencial sociològic, que, com és lògic, no entra en els nostres propòsits. Des d'un punt de vista que sí ens interessa, el de la comunicació, el professor Llorenç Gomis assenyala que aquesta realitat pot fragmentar-se en períodes i en unitats independents (fets). A *El medio media* explica com el periodisme, com a mètode de la interpretació de la realitat, opera d'entrada per reducció en el temps. "No se trata —diu— de interpretar toda la realidad, sino sólo un fragmento de ella, un período." El segon supòsit del periodisme, afegeix després, és que la realitat pot fragmentar-se en unitats independents —els fets— i que aquestes unitats poden elaborar-se, redactar-se i comunicar-se al lector com a notícies (3).

Aquí està el punt de partida, la mare d'aquest anyell anomenat periodisme. Sense aquests dos supòsits inicials, res no seria possible. A partir d'ells, s'inicia aquest procés de conversió de la realitat, dels esdeveniments, en notícia. "Una vez aislados los hechos, la interpretación periodística continúa a través de una serie de operaciones. Hay que comprobarlos (verificarlos) y completarlos. Hay que redactarlos; no será ocioso recordar que redactar viene de reducir. La reducción del hecho a lenguaje equivale a la redacción del hecho como noticia", diu el professor Gomis (4). És a dir: convertir

un fet en notícia és bàsicament un procés de selecció i reducció i una operació lingüística, fonamentalment i entre altres coses. Jo em proposo detenir-me aquí, exactament en aquests punts. O sigui, en els aspectes professionals i lingüístics de la conversió de l'esdeveniment en notícia.

II. Aspectes professionals

Ens hem referit a la “mecànica de la síntesi”, en paraules de Jorge Raúl Calvo. Aquesta exigència de sintetitzar la realitat, de condensar un fragment de vida en una síntesi informativa, exigeix que el periodista s'alerti convenientment per valorar la transcendència dels fets, seleccionar els seus detalls fonamentals i oferir-los en la seva essència reveladora. “Por esta elemental razón —apunta aquest autor— el literato exuberante de otros tiempos está descartado de las formas expresivas actuales” (5). Jo m'he referit en alguns treballs (un d'ells recollit en el número 1 de la revista “Periodística”) a aquest tema de les relacions i incompatibilitats entre Literatura i Periodisme —periodisme modern—, i per tant no insistiré aquí. Em remeto als esmentats treballs (6).

Com a primera provisió, el periodista ha d'exercir aquesta mecànica de la síntesi sobre el “continuum” de l'esdevenir diari. I això implica un exercici, a vegades gens fàcil, d'elecció. Resulta així que el primer escull radica en aquesta aptitud professional que requereix l'aïllament i selecció de la “unitat” que s'interpretarà i es convertirà en esdeveniment, en notícia. Miquel Rodrigo Alsina opina que no s'ha d'entendre l'esdeveniment com a quelcom estrany a la construcció social de la realitat per part del subjecte. Els esdeveniments no tenen sentit al marge dels subjectes, ja que són aquests els que li donen el sentit (7). O, com diu Mark Fishman, no hi ha succés si no hi ha algú que ho defineixi com a tal, si algú no ho extreu com a noticable d'un seguit d'activitats (8). És l'anomenada “selectivitat noticial”, concepte utilitzat en referència al motiu pel qual els periodistes informen sobre determinats esdeveniments i no sobre altres.

Aquesta “selectivitat noticial” resulta un exercici gens fàcil, hem dit, perquè en realitat resulta tal vegada més complexa que l'operació lingüística subsegüent. Tres teòrics americans —Warren Agee, Philip Ault i Edwin Emery— opinen que tan important és una cosa com l'altra: “Obtaining the information to write about is as important as developing an effective newswriting style”, diuen a *Repor-*

ting and Writing the News (9). Assenyalen que es tracta de dues habilitats (jo m'estimaria més anomenar —les actituds professionals, seguint els camins de la Psicologia moderna) completament distintes. Una persona pot ésser un reporter (o sigui: un cercador d'unitats de la realitat que transforma en notícia) d'enorme enginy i fructífera persistència, però escassament dotat per a la segona comesa, mentre que una altra persona amb facilitat i elegància per a l'escriptura pot estar mancada d'aquells instints de caçador de notícies. No cal que dir que, al llarg de la seva vida professional, pocs periodistes tenen la sort de poder dedicar-se només a la comesa per a la qual estan capacitats i per a la qual presenten una adequada actitud psicològica. Com tampoc fa falta assenyalar que el bon professional, el professional complet, ha de ser eficient en ambdues comeses i ha d'esforçar-se en perfeccionar-se i progressar en aquella de les dues en la qual sigui menys hàbil, que se li resisteixi més. "A succesful newsperson must become proficient in both skills, working hard to improve in the area in which he or she is weak", llegim en aquell llibre (10).

III. L "agenda-setting" particular del periodista

Aquest assumpte de la "selectivitat noticial", per altra banda, presenta les seves implicacions amb el que modernament els sociòlegs de la Comunicació han anomenat efecte de l' "agenda-setting", que entre nosaltres s'ha traduït per jerarquització de notícies o també establiment de l'agenda o capacitat d'agenda temàtica, d'acord amb Enric Saperas, que ha divulgat àmpliament entre nosaltres d'una forma sistemàtica aquesta parcel·la de la investigació social, que iniciaren Maxwell E. McCombs i Donald L. Shaw (11), si bé anteriorment a ells altres autors havien detectat l'existència d'aquest efecte. Així, Bernard C. Cohen, quasi deu anys abans (el 1963), havia assegurat que "la prensa, en la mayoría de las ocasiones, no tiene éxito diciendo a la gente qué ha de pensar, pero continuamente tiene éxito diciendo a sus lectores sobre qué han de pensar" (12). I el professor Saperas parla també en el seu llibre *Los efectos cognitivos de la comunicación de masas* dels precedents de Walter Lipmann, Robert Ezra Park i Harold D. Laswell, els quals molt abans començaren a destacar el "rol" de la premsa en l'orientació de l'atenció dels lectors cap els temes de major interès col·lectiu, el poder dels "mass-media" per a l'establiment de cert ordre de preferències en la capacitat de discriminació en els temes en el marc

de la nova societat industrial (13). La idea bàsica de l' "*agenda-setting*" afirma l'existència d'una relació directa i causal entre el contingut de l'agenda dels mitjans de comunicació de masses i la subsegüent percepció pública de quins són els temes importants del dia, segons va explicar McCombs, l'investigador que més énfasi ha posat en l'estudi d'aquest tema (14). És a dir, i per expressar-ho més breu i senzillament: la premsa, pel simple fet de prestar atenció a alguns temes i silenciar-ne d'altres, produeix un clar efecte sobre la massa de receptors, sobre les manifestacions concretes de l'opinió pública. I quan diem premsa, com a ens personalitzat, hem de pensar concretament que l'establiment d'aquesta agenda temàtica és una capacitat que desenvolupen els professionals de la informació, els periodistes. Em sembla que el professor José Luis Martínez Albertos té molt present aquesta perspectiva, aquest matís, quan explica el següent: "El principal efecto atribuible a la "*agenda-setting*" es que delimita rigurosamente el campo de contenidos informativos. Procede a la triangulación de la realidad histórica accesible a cada periódico y a la parcelación del campo de lo noticiable. Los periódicos y periodistas no sólo periodifican la realidad —es decir, la ordenan, la jerarquizan y explican cuáles son los vínculos y los canales comunicantes entre los diferentes elementos del mundo objetivo—, sino que además descartan por exclusión la posibilidad de que haya otros elementos fuera de la agenda a los que valga la pena prestar atención, excepto en situaciones verdaderamente excepcionales e imprevisibles" (15).

És a dir: l'agenda particular de cada periodista —la que alguns autors anomenen agenda intrapersonal— està en la base de l'agenda dels mitjans i en la base del procés de la transformació de la realitat en notícia. D'aquí la importància d'aquesta agenda particular del periodista, que si s'equivoca en els seus plantejaments —tant per incapacitat com per negligència, o, el que és pitjor encara, per intencionalitat—, pot provocar una tremenda disfuncionalitat informativa. Perquè, com ha puntualitzat també Martínez Albertos, l'organització professional s'imposa als interessos ideològics dels propietaris i dels editorialistes a l'hora de determinar quins noms ocuparan els llocs privilegiats a l'agenda del periòdic: "En los diarios y demás medios de comunicación de masas dedicados al periodismo se termina hablando de aquello que deciden los profesionales de la noticia, sin necesidad de confabulación previa, y no de lo que les gustaría a los empresarios o a los escritores de las páginas editoriales. Las agendas particulares de los reporteros estrella y de

los redactores terminan por convertirse en la agenda casi definitiva y última del propio periódico" (16). Delicada missió, doncs, la que cau sobre aquests professionals del periodisme, ja que la complexitat del món d'avui en dia fa més intricada aquesta tasca.

Tasca que s'ordena en uns mètodes professionals, que el professor Josep Maria Casasús ha sistematitzat en tres grups, en el seu llibre *Iniciación a la Periodística*. Són els següents:

- 1) Els recursos personals i fonts pròpies del periodista.
- 2) Les fonts genèriques i convencionals d'informació.
- 3) Les fonts específiques i eventuais d'informació.

Els recursos personals i les fonts pròpies del periodista es poden reunir a la vegada en tres grans categories:

- a) Passius
- b) Actius
- c) Personals

Després d'explicar cadascun d'aquests components, Casasús acaba amb aquestes paraules: "El resultado óptimo de un trabajo de información depende, en buena medida, de los esfuerzos aplicados en apurar toda la batería de recursos y de fuentes, y de la capacidad y la voluntad aplicadas en las operaciones de comparación de datos y de contraste de puntos de vista." (17)

IV. Aspectes lingüístics

Amb el que hem dit fins aquí, no s'esgota, ni de bon tros, l'ampli recorregut que pot fer-se pels aspectes professionals de la conversió del fet en notícia, encara que crec que queden esbossats els punts de partida bàsics. Vull referir-me, ara, als aspectes lingüístics.

La segona fase de la transformació de la realitat en notícia, que he dit al començament d'aquest treball consisteix en una operació lingüística, no és de cap manera un tràmit fàcil o rutinari, com també adelantava. Ja el clàssic Dovifat tractà el problema, considerant que les alteracions produïdes en aquesta transmutació obeeixen a tres circumstàncies fonamentals: falles fisiològiques del informant (no sentir bé, manca d'atenció, etc.); falles tècniques en la transmissió (errades, faltes de redacció, mala transmissió, etc.); i posició ideològica del informant davant el succés (aprovadora o de repulsa, autoritària o despectiva). Perquè, com assenjala, "toda selección, todo cuanto sea realzar y dar énfasis a una noticia es un paso de naturaleza subjetiva" (18).

L'anomenat "defecte d'expressió", que correspon a aquella prime-

ra situació proposada pel mestre alemany, és motiu causal de confusions en els receptors que reben el missatge imperfecte, donat que, davant la deficiència, es veuen forçats a realitzar un esforç interpretatiu o deductiu, sense elements nous al seu abast. Per aquesta causa, els receptors obtenen uns resultats que, a vegades, no guarden relació amb el fet autèntic que s'ha presentat confusament, induint-los a errors tal volta importants. Jorge Raúl Calvo pensa que aquest defecte d'expressió generalment apareix provocat per distracció o ineptitud, i mai per deshonestetat, "salvo que fuera muy sutilmente encubierta" (19). Deixant de banda la generosa intenció que aquestes paraules suposen, l'assumpte és que la transformació requereix uns signes adequats per al procés que es pretén i del qual la característica peculiar consisteix en fer accessible un missatge, emès en un llenguatge específic, a una pluralitat de subjectes receptors. Com indica el professor Luis Núñez Ladevéze, "se trata de buscar aquellos elementos homogéneos de carácter semántico que puedan tener validez común para un receptor plural e indeferenciado" (20). Els nous obstacles pel periodista rau en què el llenguatge de la premsa ha canviat, s'ha vist obligat a canviar, i ja no semblen instrumentals els raonaments àmpliament estructurats, els paràgrafs sòlidament coherents, sinó que, segons Claude Monnier, "la moda actual pasa por el ejercicio del estilo, el pensamiento fragmentado y un poco rock, el juicio tan superficial como divertido... y definitivo" (21). La societat, que forma la matèria prima amb què el periodista fabrica la seva notícia, ha experimentat —i no és possible referir-nos aquí a possibles causes ni indagar el caràcter de les variacions— profunds canvis en els seus usos i gustos lingüístics. Els mitjans de comunicació tindran ara un altre treball afegit: la recerca d'aquells elements homogenis de caràcter semàntic que presentin una validesa comuna al major nombre de receptors possible.

V. Vicis i qualitats professionals

Convé que intentem ja alguna síntesi entorn al que podem anomenar vicis professionals. Per això, comptem amb un bon ajut: el quadre tècnic professional que realitzà Cremilda Araujo Medina l'any 1980. Sintetitzat és com segueix.

1. *Comportament davant la realitat.* La visió estricta d'un "autor" davant la realitat i no d'un periodista, que actua com a vas comunicant. D'això resulta un article des d'un punt de vista particular i no una notícia o un reportatge.

2. *Comportament davant la font d'informació.* Resultant del comportament anterior, sorgeix el reporter no tècnic que, al cercar una font d'informació en l'entrevista, reforça en ella els punts de vista que ja té prefixats en el seu quadre teòric de referències.

3. *Estructura del pensament.* Sense agilitat pel nou llenguatge perceptiu, capta de la realitat exclusivament trets genèrics que estan d'acord amb el seu repertori. Parteix d'allò exclusivament verbal, ignora els signes no verbals del comportament social, s'empobreix en un vocabulari limitat i en una estructura de pensament rudimentària o estreta.

4. *Agilitat i compliment.* L'autor no periodista treballa a ritme lent, sota inspiració i en graduals etapes de raonament. El periodista — tècnic de la comunicació de masses — treballa en resposta immediata a qualsevol desafiament. L'agilitat que s'adquireix, a part de certes qualitats innates, és essencial en el periodisme diari.

5. *Especialització.* Quan es parla d'especialització en la premsa, estranyement es remet a l'efectiva especialització periodística. No es tracta de fragmentar els repertoris intel·lectuals i tenir un periodista especialitzat en política, un altre en economia, un altre en esports, etc. El periodista és globalitzador, no pot ser un especialitzat, tancat en determinats cercles d'informació. Aquest malentès que "embriagà" certes redaccions en la dècada dels 60-70 va crear abismes més grans entre les comunicacions de masses i les audiències. L'especialització significa un avanç en la conquesta de la tècnica professional, les eines de treball, etc. (22)

No cal dir que aquest quadre de referència no és absolut ni excloent. Qualsevol periodista que posseeix una experiència professional mitjanament dilatada podria —estic segur— confeccionar un quadre similar en què situar els "vicis" que, al seu judici, apareixen amb major freqüència i pes. No obstant això, no em resisteixo a sintetitzar igualment un altre quadre que, a *sensu contrari*, en lloc de les deficiències professionals, posa l'accent en les qualitats. Es tracta de les qualitats que l'anteriorment esmentat Claude Monnier, antic cap de redacció del *Journal de Genève* i de la *Gazette de Lausanne*, reclama per als professionals que desitgin desenvolupar un periodisme de perspectiva o estratègic. Són aquestes:

Qualitat número 1: Ha d'estar revestit d'una gran *capacitat intuïtiva*. És fàcil preveure el que tot el món preveu. Això no és intuïció; és simplet, "borreguisme". La intuïció és observar les coses amb immensa curiositat, jugar amb elles, combinar-les, comparar-les amb mils de coses ja experimentades i, de sobte, com el raig,

“sentir” com va a desenvolupar-se la situació.

Qualitat número 2: Ha de tenir la capacitat d'expressar en termes senzills les seves impressions complexes. Ha de saber manejar esquemes, nocions claus, el concepte de corrents profunds. Ha de tenir la valentia de generalitzar, però no perdre mai de vista que la generalització no és més que una eina, una crossa, i que encara que pot ser útil també és, en el fons, sempre falsa. Per admetre aquesta evidència, el periodista estratègic ha de ser intel·lectualment honest, certament, però també haurà de saber no prendre's massa seriosament.

Qualitat número 3: Ha de ser *compassiu*, en el sentit literal de “sofrir amb”. En efecte, la seva capacitat de col·locar les coses en esquemes simples el posa en perill, permanentment, d'oblidar els homes als quals pretén il·luminar i servir. És important que no perdi mai de vista les vides, els rostres, els noms, les rialles i les llàgrimes dels individus que s'amaguen darrera de les abstraccions elegants que està manejant.

Qualitat número 4: Ha de ser *treballador*. La intuïció és essencial, però la seva conclusió esclafant no és possible ni té valor si no està avalada per mils de fets, dades o impressions disperses que han quedat enregistrats i sospesats. La intuïció, en aquest sentit, és el contrari de qualsevol cosa. És el futur d'una tasca, d'un esforç, d'una investigació, d'una lluita i d'una ascètica. (23)

Totes aquestes qualitats —i d'altres que, com en el cas anterior al parlar dels vicis, cada professional podria afegir al seu propi quadre referencial— estan al servei de quelcom molt concret: produir un original informatiu, fidel reflex de la realitat, fàcil, comprensible per a una massa heterogènia, amè... Un periodista, un bon periodista, ha de tenir capacitat per produir aquest original exacte, clar i interessant, o no es tracta d'un bon periodista. Per ajudar-lo en aquesta comesa hi ha els distints gèneres periodístics, els quals, evidentment, no descriuré ni mencionaré aquí, però que em sembla que, després d'un cert període de polèmica quant a la seva vigència o no, hauríem de tomar escrupulosament, com a fórmula fins el moment única per ajudar a clarificar els missatges. Saber, en definitiva, davant quina classe de missatge ens trobem, es troba el receptor, crec que no pot entrebancar, sinó tot el contrari, a l'hora de realitzar la tasca periodística. La meua opinió —i ja sé que pot ser equivocada— és que les grans dificultats que avui presenta aquest procés se simplificarien amb el que Martínez Albertos ha anomenat “el retorn dels gèneres”. (24)

VI. Conclusions

De tot el que he dit, que no és sinó una visió de conjunt, permeti's-me extreure ara les meves pròpies conclusions. Abans, resumeixo l'estat de la qüestió, a manera de premises.

1) Convertir un fet, un esdeveniment, en notícia, és bàsicament: a) un procés de selecció i reducció; b) una operació lingüística.

2) Contra el que podria creure's, aquest procés i aquesta operació, que estan a la base i arrel de tota manifestació periodística, planteja més dificultats que mai. El món actual, d'immensa mobilitat i activitat, genera un excés de realitat material apta per ésser convertida en notícia. La profusió de tecnologies informatives, lluny de facilitar el treball dels professionals —contra el que pot semblar en un principi— el fa més complex i difícil. La societat, en definitiva, segueix projectant-se i influint sobre els "mass-media" i al contrari.

3) Aquest procés i aquesta operació donen origen a dos tipus de professionals ben diferenciats, encara que a vegades es donin en una mateixa persona, i això és el desitjable.

A partir d'aquestes premises, reduïdes al mínim, suggereixo les següents conclusions:

1) Necessitat de tornar a respectar escrupolosament els gèneres periodístics, com a sistema de clarificació, tant per al codificador com per al descodificador dels missatges. Per això, ha de seguir vigent, com a punt de partida, la diferenciació d'estils. Els relats i els comentaris no han d'interferir-se.

2) Necessitat d'una qualificada preparació tècnica i professional. La cultura que precisa un periodista del nostre temps no pot ésser aliena als estudis universitaris. La universitat i les pràctiques professionals són tan necessàries com la intuïció, el sentit periodístic i la facilitat per redactar bé.

3) Necessitat que els receptors, com a conjunt social, pressionin a les empreses periodístiques perquè siguin conscients del punt anterior i, abans d'un periodisme que estigui pendent de la publicitat i procliu al sensacionalisme (el periodisme d'agitació, que diria Monnier), patrocinin un periodisme rigorós, això és, un periodisme al servei de la societat.

Amb això, aconseguiríem —si se'm permet aquesta expansió moralitzant— que els receptors no es convertissin en massa, en sentit pejoratiu, o que la massa es convertís en una pluralitat de receptors

amb llibertat individual. Ja sé que tot això pot resultar utòpic, però per demanar que no quedi...

Notes

- (1) Jorge Raúl Calvo, *Periodismo para nuestro tiempo. El problema de la objetividad en los medios de comunicación de masas*, Buenos Aires, Librería de las Naciones, 1970, p. 85
- (2) Peter Beger i Thomas Luckmann, *La construcción social de la realidad*, Buenos Aires/Madid, Amorrortu/Murguía, 1986, p. 36
- (3) Lorenzo Gomis, *El medio media. La función política de la prensa*, Barcelona, Mitre, 1987, pp.115-27
- (4) *Ibidem*, p. 21
- (5) Jorge Raúl Calvo, *op. cit.*, p. 86
- (6) Octavio Aguilera, "Periodismo y Literatura: una eterna polémica" en *Revista de Ciencias de la Información*, nº 5, Madrid, Universidad Complutense, 1988, pp. 63-70.
- "L'article, font per a la polèmica Literatura-Periodisme", en *Periodística* número 1, Barcelona, Societat Catalana de Comunicació (Institut d'Estudis Catalans), 1989.
- (7) Miquel Rodrigo Alsina, *La construcción de la noticia*, Barcelona/Buenos Aires/México, Paidós, 1989, p. 88.
- (8) Mark Fishman, *La fabricación de la noticia*, Buenos Aires, Tres Tiempos, 1983, p. 88.
- (9) Warren K. Agee, Philip H. Ault i Edwin Emery, *Reporting and Writing the News*, New York, Harper and Row, 1983, p. 8.
- (10) *Ibidem*.
- (11) Maxwell E. Mccombs i Donald L. Shaw, "The Agenda-Setting Function of Mass Media", en *Public Opinion Quarterly*, nº 36, primavera 1972.
- (12) Bernardo C. Cohen, *The Press and Foreign Policy*, New York, Princenton University Press, 1963, pp. 120-121.
- (13) Enric Saperas, *Los efectos cognitivos de la comunicación de masas*, Barcelona, Ariel, 1987, p. 57.
- (14) Maxwell E. Mccombs, "Setting the Agenda for Agenda-Setting Research. An Assessment of the Priority Ideas and Problems", en *Mass Communication Review Yearbook*, vol. 2, 1981. Recogido por Enric Saperas, *op. cit.*, p. 8.
- (15) José Luis Martínez Albertos, "La responsabilidad del periodista en la parcelación de la realidad: el efecto "Agenda-Setting", en Esteban López-Escobar i José Luis Orihuela (eds., *La responsabilidad pública del periodista* (Actas de las II Jornadas Internacionales de Ciencias de la Información), Pamplona, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 1988, p. 406.
- (16) *Ibidem*, pp. 407-408.
- (17) Josep Maria Casasús, *Iniciación a la Periodística*, Barcelona, Teide, 1988, pp. 133-134.
- (18) Emil Dovifat, *Periodismo* (dos tomos), México, U.T.E.H.A., 1959, pp. 58-59, tomo I.
- (19) Jorge Raúl Calvo, *op. cit.*, pp. 91-92.
- (20) Luis Núñez Ladevéze, *Lenguaje y comunicación. Para una teoría de la redacción periodística*, Madrid, Pirámide, 1977, p. 42.
- (21) Claude Monnier, "Comentarios a propósito del "Periodismo estratégico", en *Nuestro Tiempo*, nº 413, noviembre 1988, pp. 50-51.
- (22) Cremilda Arajo Medina, *El rol del periodista*, Quito, Ciespal, 1980, pp. 100-105.
- (23) Claude Monnier, *op. cit.*, pp. 55-57.
- (24) José Luis Martínez Albertos, "La comunicación periodística ante el reto electrónico: el retorno de los géneros" en *Cuenta y Razón*, nº 34, febrer 1988, pp. 59-64.